

“Nafarroako
erregetzaren”
Bianako
Printzerrian
Kristobal Kolon
IV Karlosten
Ondorengoa zan?

Euskalerria
edo Euskadi

Ipuina
Amets gaiztoa ala egiazkoa?

Euskalerrian euskeraz EUSKERA ZALEAK

2011-2012 IKASTURTEA

BIZKAIERAZ 44. IKASTAROA IRU MAILLA ETA ALKARRIZKETA

Egunak: astelen eta eguasten
edo astearte eta eguenetan

Orduak: Goiz, arratsalde eta gabetan

Ordaña: 140 €

Izena emoteko tokia: Euskerazaleak

Colón de Larreategi, 14-2
urrutizkiña 94 423 53 22
Bilbao 48001

Asiera: urriaren 10an

44. CURSO DE EUSKERA BIZKAINO 3 NIVELES Y CONVERSACIÓN

Días: lunes y miércoles
o martes y jueves

Horas: Mañana, tarde y noche

Curso completo: 140 €

Inscripciones: Euskerazaleak

Colón de Larreategi, 14-2
Teléfono 94 423 53 22
Bilbao 48001

Comienzo: 10 de octubre

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (ogeitabost euro) kontu onetan:

EUSKERA ZALEAK
BILBAO BIZKAIA KUTXA
2095 0000 74 2000089615

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguazu!
Ebagi orri onetan txarteltxu au, eroan BBKra eta ordaindu 25 €.
Ez dozu ezer be idatzi bear.
Baiña, aztu barik, esan Kutxan zeure izena eta zeure errikoa.
Eskerrik asko!

Euskerazaleak

ASOCIACIÓN PARA EL FOMENTO DEL EUSKERA

Colón de Larreategi, 14 - 2.º dcha.

48001 BILBAO

Urrutizkina : 944 235 322

www.euskerazaleak.biz

Laguntzaille

Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia

Kultura Saila
Departamento de Cultura

ISSN: 1132 - 1350

Lege gordailua: BI-1452-85

Flash Composition, S.L. - Bilbao

www.flashcomposition.com

“Kristobal Kolon”, Nafarroako IVn Karlos erregearen semea izan ete zan?”

SARRERA:

Orain, zergaitik ekarten ote dogu ikusi leiken argitara Nafarroako IVn Karlosen bizitza eta Kolondar Kristobalen bizitza, “bere seme” lez ?:

-Gure Euskal Nafarkide Lordatar Trini, asarre, samindu edo erresuminduta⁽¹⁾ dagoelako espainiar edestilariak, Euskalerrri edo ta Nafarroaren edestiagaz egiten dabezan ostonketaren alegiñakaz.

-Niretzat egiten daben ostonketa au ez da lenengoa, San Millan de la Kogollako lekaietxearen gela illun baten ikusita daukazelako ainbat Nafar errege ta erregeñaren illobi eder, Errioxako euren lekuetatik kenduta, an iñork ez egiezan ikusi.

-Danok dakigu, 1.789an Frantziko iraultzaren bidetik, eta bere ondorioz 1.812ko urtean Kadizeko gortetatik espainiar esku-bitarrak Europako liberalaren laguntzagaz peninsula onetan, “katolikotasuna” aberri lez ezarri gure dabela, berezko erri ta errigizartekoak daukaguzan eskubide guztien gaiñetik.

-Eta milla urte askotako bereztasunean bizi garan Euskera bidez Euskaldunduta, aditz mugan Euskalerrria edo ta Euskadiko Aberri lez bezela erdi ugarte onen mapatik, xabarrotu, ezabatu, aienatu edo ta ezereztu gure gaituezala.

-Eta zelan betidanik gizarteko antolakuntza lez Demokrazizko askatasunean daukaguzan Batzarrak, orain 1.200 urte, zelan beartuta aukeratu bear genduzan Jaun erregeen irudiak epaikari demokratiko lez, ez dabezela argitu gure nai, euren norkerizko asmakuntzan danontzat ezarri gure daben “Nacional Katolicismoaren” guzurra, berez, danok ikusi genuen argitan geratu leikelako.

-Naita, erakusten dabena, guzur aundienetariko bat izanda, ez dautse ardura andirik emoten, zaldikatuta dagozan katolikotasunezko sasijainkotasun orrek, guzti ori parkatzen dautsoelako.

-Espainiarren katolikotasunari, badakit bost ajola jakiela, bestearen eskubideak, Frankok egin ebanagaz, argi erakusten dabelako.

-Baiña, Erromatar katolikotasunaren norkeri orrek, non galdu ote dauz danok “baita” lez oiñarrituta daukaguzan Jaungoiko Egillearen sinismenak ?.

-Argi dago, nortasunaren lorratz edo arrasto orreik, 325eko

urtean Nizeatik norkerizko sasijauntasunean asi ziranean galdu ebezala.

Ordua da, gure Izkuntzalari, Edestilari, Giza-Iztalari, Gizarteko-Iztalari⁽²⁾ eta Euskalerrriko gorpuaren bizitza antolatzeke bear direzan beste arloetako Jakintz Maixuak argi aldarrikatu egien:

“EUSKALERRI MAITAGARRI ONEK, GAI-MUNDU AU GIZARTEKO BIZITZARI ADIERAZPEN EDERRENETARIKOA EMONDAKUA DANA, MUNDU ONEN IZAR BAT IZANEZ GAIÑ, ESKUBIDE OSOKO ERRI, TA ABERRI ANDI BAT DALA, GAUR BE BERE BARNEKO IZATEAREN DIRDAIAGAZ, INGURUA, BEREN ASKATASUNAREN DEMOKRAZIZKO AITORTZAILLETASUNAGAZ ARGITZEN DAUALAKO”.

Oarketa txiki bat:

Apur bat luzeegi urtengo daust idaz lan au, emen zerrenda baten antzera esan bear dodazanak, Nafarroa, Gaztela, Aragoi eta Frantziko gorte artean, euren lurraldeko jabetasunetan, eta euren artean euki eben guzur, eriotza ta maltzuratasunezko jokoetan agertu gura dodazelako.

Erregeak euki eben senidetasuna, zelako usteltasunera eldu ziran senidetasunezko “Ekanduaren” arlo orreitan.

Eta Nortasunaren legez egin bear ebezan antolabidezko lanak, gero ta norkeri aundiagoetan jausi ziralako, aolkulari baten batek al-osokerizko sasijauntasunera bideratu ebazalako, kaizarren menperatasunetara eldu zitezen.

Bai, eta zelako baimenakin ibili ziran, bata bestearen aurka sinistu ezin diran ilketak egiten.

NAFARROAKO EDESTIAREN ZATI BAT.

IIIIn Karlosen bizi kondaira laburra:

Nafarroako IIIn Karlos Txarra esaten eutsiena, eta Frantziako IIIn Juan ona esaten jakon alaba Juanaren semea izan zan.

1.361ean Uztaillaren 22an Ybelineseko lurraldean, Mantese-ko Urian jaio zan gure IIIIn karlos au.

(1) *Asarre, Samindu edo erresuminduta = irritada, escandalizada.* (2) *Giza-Iztalari, Gizarteko-Iztalari = antropologo, sociologo.*

Baloiseko IV Feliperen emaztea Blanka alargun egon zala, eta bere izeko-amona zanaren zainpean egonda iru urte eukezala, ziñezpean izendatu eben Nafarroako erregetzaren ondorengo lez.

1.366ko urtean joan zan lenengoz Nafarroara.

Eta 1.367ko urtean, berak zortzi urte eukezala, ordezkoa egin eben bere aitaren ostean.

1.373ko urtean eta Aita Santuaren ustego edo erabagiagaitik, Trastamaratar II In Enrike anai iltzaillearen alaba Leonorregaz antolatu eben ezkontza

1.374ko urtean, bere aitak Montpelierren euki eban jauntza joan zan ikustera.

1.375ean Loraillaren 27an, Leonorregaz ezkontzen da Gaztelaren Soriako Urian.

1.376ko urtean Soriatik urtenda, bere aita ikustera joan zan.

1.378ko urtean, Nafarroa Gaztelarrakaz gudan egonda, bere osaba Frantziko errege Vn Karlosek atxilotu eban, eta lau urtetan egon zan atxilo orreitan, arik eta guda ori amaitu ta bere osaba Vn Karlos il zan arte.

1.379ko urtean II In Karlos Nafarroako erregeak, Brionesen sinatu bear izan eban, Gaztelar eta frantzezak aurkeztu eutsoen elkargo edo ongundearen agiria, berentzat lotzagarritzkoa zana, kendu eutsoezan diru eta lurragaitik.

1.379ko urtean Gaztelako errege II In Enrike il zan eta bere ondorengo lez I Juan egin eben errege.

III In Karlosen emaztea kontuan euki bear dogu I Juanen arreba zala eta orren arremagaz koñatuak zirala III In Karlos eta I Juan.

1.382ko Abenduan III In Karlos, Nafarroara joan zan, bere lengusu VI In Karlosek Frantziko erregeak, bere osaba eta onen aita Vn Karloseguz egin eben guda orreitan kendu eutsozan lurraldeak itzulita gero.

Ata guzti, etxera eldu zanean, II In Karlos bere aita, oso gaiso, makal ta saminduta aurkitu eban Gaztelako II In Enrike eta Frantziako Vn karloseguz egin bear izan eban egiunearen gora beran, Nafarroako erregetzaren lurraldeak eta erria txiro edo beartsu itzi ebazalako.

1.383ko Urtarrillan Gaztelara joan zan bere emaztea ikustera, eta beragaz egonda gero Santiagora joan zan erromes.

1.383an Azaroaren 10ean, Juana bere lenengo alabea jaio zan.

1.383an, bere koñatu I Juaneri lagundu eutson Jijoneko ingurutasunean, eta Irailla eta Urrillako illetan lortu eban Brioneseko egiune edo elkargoaren bir-azterketa bat egitea, Urrillako 19an El Espinalen epaitu zana, berak lurralde eta diruarenaldetik ostera gauza asko berrezkuratuta.

1.384ko Urtarrillan, Gaztelako erregeari laguntzen, Portugaleko gudara joan zan Nafar gudalosteakaz 9 illabete iraun ebana.

1.384an Otsailaren 16an Koinbrari, eta Jorraillaren 14tik Iraillaren 30eraño, Lisboari eginiko ingurutasunezko erasotan egon zan.

Eta guda orreitan egoala, Maria bere bigarren alaba jaio zan, Soriatik Nafarroara joanda ikusten zelan egon ziran bere etxeko gauzak, ostera itzulita Gaztelan kokatzeko.

1.385ko urtean, bere irugarren alaba Blanka jaio zan, urteak igarota Nafarroako I Blanka erregeña izango zana, eta batera Dn Franzes de Billaespesa artu eban bere serbitzuan.

1.385ean Epaillaren 20an VI In Karlos Frantziko errege eta bere lengusua, kendu egiten dautsoz Auñamendiko mugatik gora eukezan lurraldeak. Uztaillena ostera joaten da Portugaleko gudara.

1.386an Urtarrillaren 16an Portugaleko guda izten dau, Lizarran egin ziran itun edo elkargoetara joateko. Eta Epaillaren erdian ostera joaten da Portugaleko gudara.

1.386ko urte onetan bere sasiko seme Lanzelot jaio zan.

1.387ko urtean asieran Balladolizeko lurraldearen Peñafieleko Urian egoala, bere aita II In karlos il zala jakin eban, eta bereala joan zan Nafarroarantz.

1.387an Urtarrillaren 21ean naparrak erregetzaren aulkian ezarri eben.

1.388an bere koñatu Gaztelako errege I Juanek, Asturiaseko printzerria sortu eben, bere seme Enrike Lankasterko Katalinaguz ezkondu zalako omenez, andik aurrera Asturias, Leon eta Gaztelako erreñu orren errege aulkian ezartzeko, bearrezkoa zalako izenburu ori.

1.390ean Otsailaren 13an III In Karlos Nafarroako errege koroatu eben apainkeri ta anditasu guztiaguz Nafarroako gizon andi guztien artean.

Bere emazte, II In Enrike anai iltzaillearen alaba Leonor erregeña bainā, atsekabe edo larritasun andietan bizi zalako, ez eban gure Nafar gortera joatea, ango osagilleak bera pozoitu gure ebalakoan, eta Gaztelako errege I Juaneguz berba eginda lortu eban alaba bi Nafarroako gortera eroatea.

1.390an Urrillaren 9an il zan Gaztelako errege I Juan III In Karlosen koñatua, eta

Juanen semea gaztea zan lez, Gaztela Leon eta Asturiaseko erreñu ori, alderdikerizko guda baten biurtu zan.

III In Karlosen emaztea borroka orretan ibili zan, eta Roako beren bizi lekua, azpikerizko toki baten biurtu zan.

1.394an Bagillaren 21eko eguna baiño ariñago, III In Karlosek bere loba Gaztelako III In Enrikeri baimena eskatu eutson bere emazte Leonor erregeña Nafarroara eroateko, eta III In Enrikerik, berari laguntza emoten ba eutson bere erreñua alderdikerietaik askatzeko erantzunda.

III In Enrikerik Roa inguratu eta atxilotu eban Leonor erregeña arik eta berak antolakuntzak egiñ arte Leonor Nafarroara bialtzeko.

1.394an Abenduaren 7an, gero Nafarroako erregeña izango zan I Dª Blankaren izenagaz, 9 urte eukezala, Nafarroako gortera joa zan.

1.394ko urtean jaio zan III In Karlosek euki eben bigarren sasisemea D. Godofre.

1.395ko Epaillan Nafarroako III In Karlosek, Gaztelako III In Enrikeri ziñez itz emon ondoren, berak Leonor erregeñari ez eutsola kalterik egingo atxilotasuneguz, ez zauri edo ez eta il egingo ebenik, joan ziran Leonor eta alaba bi Nafarroako gortera.

Eta Jorraillan danak joan ziran Ujuera erromes.

1.395an Azaroaren 6an Leonor erregeña len bera pozoitzeko

euki ebezan bildurretatik aske geratu zala eta, bere senar IIIIn Karlos ipini eban berak Gaztelako lurraldeetan euki ebazan jabetzak edo ondasunaren arduradun.

1.396ko urtean Lizarran jaio zan Isabel alabea.

1.397ko urte onetan jaio zan lenengo legezko semea, Karlosen izenagaz ezagutu zana, beren biziko epe laburrean.

1.409ko Urtean Nafarroako Blanka alargun geratu zan, bere Siziliako Martin zenar gazteagandik.

1.413an Uztaillaren askenetan il zan, Nafarroako erregetzaren erregiña izateko zan Juana, eta I Blanka ipini eben ondorengo lez.

1.415eko urtean il zan Trastamaratar Leonor IIIIn Karlosen emaztea.

1.416an Urrillaren 28an ziñezko itza artu eutsoen nafartar gortekoak erregetzaren ondorengo lez.

1.419an Abenduaren 5ean emon ziran Blankaren ezkontz-itunak, gero Aragoiko erregetzan IIIn Juan izenagaz ezagutuko zanarekin.

1.422ko Bagillan joan zan Blanka Nafarroako gortera, 1.421ean Loraillaren 29an jaiota euken bere seme IVn Karlosekin.

1.423an Urtarrillaren 20an, IIIIn Karlosek Bianako Printzerria sortu eban bere billoba IVn Karlosentzat, Biana, Biasteri, Sonsierrako San Bizente, Agilar, Genebilla, Kabredo, San Pedro ta La Poblazionek euki ebezan gazteluak, eta Kanpezuko auzo ta erregetzaren Billak, Toro, Maraño, Ferrera eta Buradonek euki ebazan gazteluaren jabetasunagaz.

Iru gauza euki bear dira emen kontuan Bianako Printzerri onen sorraldia ulertzeko:

1.-Nafarroako Gortea, Frantziko gortera begitzen ebalu geiago, Gaztelakoari begitu baiño, alde andia egon zalako, jakintza, arte ederrean eta bizi-moduetan.

2.-1.388ko urtean, bere koiñatu Gaztelako I Juanek irasi ebalu Asturiaseko Printzerria bere seme Enrike Lankasterreko Katalinagaz ezkondu zanean, andik aurrera izenburu orregaz joan zitezzen Gaztelako erregetzara igoten ebezan printzeak.

3.-Bere I Blanka alabagaz ezkondu ta egon zan Aragoiko IIIn Juan ondo ezetzen ebalu.

4.-Nafarroako erregetza, beste erregetzaren neurri bardiñean kokatzeko, errege ta Aita Santuak eskatzen eben neurrian kokatu bear zala.

A ta guzti, IIIn Juan onegaz asten da Nafartar erreñuaren menpetasunezko bidea.

1.425ean Iraillaren 8an il zan gure IIIIn Karlos "Entzutetsu" ez izenarekin ezagutu zan errege au, eta 15 seme alaba euki ebazan.

Legezkoak: Juana, Maria, Blanka, Beatriz, Isabel, Karlos, eta Luis.

Legez kanpokoak: Lanzelot, Godofre, Juana, eta bigarren Juana, Franzez eta Juan.

Errege adikor edo ta atsegintsu onek, eder zale ta arte ederraren babeslea zan al eben guztian.

Kontu aundian euki bear doguna, IVn Karlosezenera eltzen garanean.

IVn Karlos.

Bianako Printzea eta Gandiako Duke au, Nafarroako I Blanka eta Aragoiko IIIn Juanen semea zan, eta Aitaren aldetik Fernando katolikoaren anaia.

1.421ean Loraillaren 29an Gaztelako Peñafiel errian jaio zan.

1.422ean Bagillaren 11n bere aitite IIIIn Karlosek, Olieten batzartuta egon zan gorteari aurkeztu eutson umea, errege lez artu egien bere ama I Blanka il ostean.

Nafarroako erregetzaren jabetza garrantzi andiko iru aldetik egokitzen jakon IVn Karloseri:

.-Lenengoa, bere aitite IIIIn Karlosen aldetik.

.-Bigarren, Bere aititek legezku ebana, bere alaba I Blanka il ezker, Aragoiko IIIn Juanegaz ezkontz-itunean ipini ebazan baldintzakin.

d) .-1.439an I Blanka Nafarroako erregiñak idatzita itxi ebazan azken naitetan.

e) .-Eta azken Orokorrezko Foruak esaten ebana.

Eta IVn Karlos lar ona izan zalako, askeneko baldintza onegaz sartu eben anka kokote-raino, bere aita IIIn Juanek egiten eutson premiagaitik, ez zalako izan gai, bera errege lez aldarrikatzeko.

Gitxiago bere aita IIIn Juanek, D. Fradike Gaztelako almirantearen alaba Enrikeztar Juanagaz ezkondu zanean Nafarroako Gorteari ezer esan barik, IIIn Juan eskubidez Nafarroako erregetzatik kanpo geratu zalako.

IVn Karlosen atzerritasuna.

1.450-1.451eko urtetan IVn Karlos azarratuta Nafarroatik Gipuzkoara iges egiten dau, eta 1.448ko urtearen ezkerotik alargunduta, Armendaritztar Mariagaz asten da, bien bitartez bere aita IIIn Juan Gaztela aldetik borrokan ibiltzen zala.

Aita semearen arteko kirrimirria.

1.451ko urte onetan IIIn Juanek, naita bere semeagaz adiskidetu, ez eben euki borondaterik Nafarroako erregetza izteko.

Eta ordurako Nafarroa alderdikierietan bananduta egonda, IIIn Juanen alde Agramonteko jauna Nafarroako Pedro, eta Peraltako Pierres gaztea, agramontes izenagaz.

Eta IVn Karlosen alde Beaumont-tar Juan eta Luis Leriñeko kondea, benafarroako Luxetarren laguntzagaz beamontesen izenarekin, nunai agertzen ziran borrokak alderdi bi onek eraginda, Nafarroaren egoera larritasunezkoa biurtuz.

1.451an Iraillaren 7an agertu zan alderdi bi onen arpegi ikustea gudako zelaian, IVn Karlosek laguntza eskatu eutsolako Gaztelako erregetzaren ondorengoa Enrike

zanari, eta onek beren gudalozteakaz Lizarrara joanda, itzarmen edo ongunde batera eldu zan II In Juanekin. Aragoiko II In Juan biurra zan bere gogamenetan, eta bera Nafarroako erregetzatik botateko errege- seme bi orreik bere aurka alkartu zirala gogoratu ondoren, bere emazte Enrikeztar Juana ta IV In Karlosen ugazama edo ama-ordea bialdu eban Nafarroara gobernari edo erki-jaur-lari bezala, bera bitartean laguntza- ren billa joanda.

1.451-1.453 urte bitartean Nafarroako anai-guda ta IV In Karlosen atxilotasuna.

II In Juan indar geiagorekin agertu zan, eta Aibarren garai penduta, IV In Karlos atxilotu eban, eta Nafarroa bananduta geratu zan jaurkintz arloan, alde batetik Karlosen aldekoak, eta bestetik, II In Juanen emaztea Enrikeztar Juanak egiten ebana.

1.452an Epaillaren 10ean Enrikeztar Juana II In Juanen emazteak, Fernando semea euki eban Aragoiko lurraldeko Sos erritxoan, aitaren aldetik IV In Karlosen anaia zana, eta gero katoliko lez izendatuko ebana, 1.453an Lorailaren 20an, IV In Karlosek, Tafalla, Tudela, Mallen eta Monrroiko espetxetan ibilita, beren azkenai edo ordenua idatzi eban bere alaba Juanaren alde.

1.453an Lorailaren 23an II In Juan Aragoiko bere ordezkariak premia- tuta, Nafarroako borrokaldiak narda emoten eutsolako, IV In Karlos askatasunezko zelatan itxi eban aske Zaragoza- zatik urten ez egiteko baldintzagaz. II In Juanek askatasun orren ziurtasuna eukiteko, Beaumont-tar Luis Leringo Kondea ta bere semeak baitu ebazan.

1.455-1.456ko urte bitartean IV In Karlos Nafarroan.

1.454an Urrillaren 8an II In Juanentzat gauzak ez zirala joaten ondo ta Bakeak ziñatu bear ebazan gaztelatarraz, eta bere ardura guztia Nafarroan ipini eban,

1.455an IV In Karlos Beaumontesen buru zala ostera asi zalako leian.

II In Juanek oraingoan ez zan ibili txan- txetan eta bere seme IV In Karlos ta alaba Blanka Karlosen aldekoa zalako, biari kendu etosezan ondorengotasuna, naita berak legez, iñor ez izan alango gauza- rik egiteko, ondorengotasunori Leonor bere alaba txikerrari emonda, Fernando katoliko anai ordearen maitagarri zana, eta Foixeko Gaztonekin ezkondata egon zana.

1.456ko urtean Foixeko Gaztonek Ipa- rraldetik erasotu eban Nafarroa eta II In Juanek egoaldetik.

1.456-1.59ko urte bitartean IV In Karlosen Italiako atzerritasuna.

1.456ko urtean IV In Karlosek iges egi- ten dau Frantzira, andik Erromara joan- da, eta askenez Napolesera, bere osaba Aragoiko Vn Alfonso “Biotz Aundi” ez izenagaz esaten eutsoen, bere kutun gortean bizi izateko.

1.457an urte Loraillean, Nafarroa zatikatuta etsai-erasoan irauten eban, gorte batzuk IV In Karlos aldarrikatzen eta beste bazuk Leonor, bien bitartean Napoleseko errege Aragoiko Vn Al- fonso, bakeak egin gurean bere anai II In Juan eta bere loba IV In Karlosen artean.

IV In Karlos bien bitartean, 1.444tik ezin eban bakezko bizitza eroaten asi zala, Baka-tar Brianda-ren ezkon-bideak aztuta, beste Italiar neska bategaz asten da, Aristotelesen lana itzuli eban eta be- ren jakintzaren bidez dirdaikor nabaritu zan Europaren ospatsuenetariko gorte orreitan.

1.458an Bagillaren 27an, Aragoiko Vn Alfonso il zan, aita semearen arteko alde antolabidezko epaiketak amaitzeko egon zirala, eta Napoleseko erregetza bere seme II In Juanen eskuetan geratu zan, Kataluña, Balentzia, Mallorca, Zerdeña ta Siziliagaz batera.

Napoleseko gortekoak IV In Karlos gure eben errege, baiña onek ezetza emon ostean Siziliara aldatu zan, emen be eskeintza bardiña eginda.

IV In Karlos Siziliaren ugartean egon zala, parkamena eskatu eutson bere aita II In Juaneri, ordurako Kataluña ta Ara- goiko Foruai ziñ eginda egon zala, eta onek baimena emon eutson Mallorkan bizi izateko baldintzagaz.

1.459an IV In Karlosek ostera eskatzen

dautso parkamena II In Juaneri, Mallor- kako ugartera joanda.

Eta emen Mallorkan egoala asten da, guk argitu gure dogun “Kolon” en edesti au IV In Karlosen seme lez.

IV In Karlos Mallorkan egon zanean, seme bat euki ebalako “Kolon” txori baten Katalan abizena (Kolunbus) euki eban ebraitar sendi baten alaba Mar- garitagaz, 1.460ko Bagillan Felanitx errian.

Kristobal Kolonen urtea.

Lordatar Trinik esaten dauan lez, aurten da Kolonen urtea eta bera gogoratzen aipamen txiki bat egiteko eskatu eus- kun, gero urte beteko ikerlan baten, be- ren Nafar printzetasunezko senitasuna argitzeko.

Eta emoneko itza olan betetako geratu gintzazan EUSKERAZAINTZAREN aldizkarian argitaratzeko.

Euskaldunentzat, merezi dau Nafarroa- ko edesti zati au jakitea, ez Euskaldunak zeozer izateko edo bestien aurrean zeo- zegaz aurkezteko dana arrapatu gurean gabizelako. Ez !!

Gure edestia ostondu ezin nai dabizenai esateko, “Gure edestia, Gai-mundu onen gizartearen edestia dala, eta baleiteke eurena baiño Zentzun aundiagokoa”.

**Atutxa’ tar Paul
Zornotza’ n 2.011’ n Azilla’ ren 15ean**

Amets-gaiztoa ala egiazkoa?

Gure alaba, bere senarra eta seme-alabekin joan ginan Naparraldeko kanpaldi batera egun batzuk emotera. Naiz eta udazken asiera izan, eguraldi ederraz gozaten genduan eta arratsalde berotsu batean bilobeekin basorantzako bide estu bate-tik egurasten joan nintzan. Arritzeko parajea zana, eguzkia mendebaldera jausten asten zana eta bere izpiekin adarretako ostoa urre kolorekoak agertzen ziran.

Aitor, biloba nagusia, aurretik abesten eta lorak artzen joan eta bere arrebeak, June eta Haizea, nire eskutik lotuta. Gure alboetan, zumarrondo ederrak geriza atsegina emoten euskun, eguzkitan sargori zalako, baina niretzat bidea ilunegia zana eta arinago ibiltzeko esan neutsen.

Bat-batean, ezkerraldera beste bide bat agertu zana eta kartel batean auzo-izena irakurtzean arantz abiatu ginan. Metro batzuk geroago, zugaitezako gerizpea joan jakun eta, atzera edo aurrera joatekotan gengoazala, mutiko-talde bat agertu zana gure atzean. Mutilen itxura ikustean arritu egin nintzan, baita bildurdu ere, baina nire bilobeei ez ikaratzearren, berandu egingo jakula esan, neskatillak eskuetatik oratu eta arin joateko agindu neutsen. Taldearen burua zana mutikoa orduan, eskuak luzatuz, ulertezineko itzak esaten asi zana eta atzekoak bere antzera egin eben. Guztien jantziak zikin eta urratuak egozan, itxura ahul eta nekatua, eta euren izkera ezezaguna zana guretzat.

Janari eske etozala susmatuz, askarrietako poltsa luzatu neutsen, baina aurreko mutillak orduan aitearen egin orduko Aitorrek saman eskegita eroan iparorratza arrapatu eban eta izugarritzako abiada batean, salto aundi bategaz, aizetik dezagertu zana bere taldeaz jarraiturik.

Nik, ezin neban sinistu. Aitor gizajoa negarrez eta bere arrebak izutuaren izutuaz ago zabalik itzik esan gabe. Alako batean, gure begi aurrean auzoa agertu zana eta arin joan ginan arantz. Sarre-ran denda bat egoan, denda aretan danetarikoa saltzen eben: janaria, gozokiak, orturako tresnak,

josteko gauzak, edariak eta abar... Baina geien arduratu eustana, ate ondoan egoan kaiola pilo bat zana. Saltzailea emakume eldua zana eta bereala kontatu neutson jasotakoa. Emakumeak iribarrez erri artan alako umerik ez egoala eta ia beroaren beroaz irudipena ez ete zana izango esan eustan. Ni orduan, aserreturik eta ezer erosi barik, umeakaz kaleratu nintzan kanpaldira arin itzultzeko, eta auzotik urtetzean gure begi aurrean arrigarritzako gauza bat agertu zana: bidearen alde batetik bestera, bi zutabeei lotuta, izugarritzako sare bat eta azpian, lurrian, txori-aldra bat erdi hilik, sarearen kontra estekaturik.

Nire bilobak negarrez asi ziran alako ankerkeriaren aurrean. Nik, gogorkeriaren aurrean zer esan jakin barik nengoanean ilik egoan txori baten sametik zeozer dirdiratsu ikusi neban. Berarengana urbildu eta nire eskuetan artuta, arriturik geratu nintzan: txoriak eskegita eroana Aitorren iparorratza zana.

I karagarriegia zana a niretzat eta, orren ondorioz konortea galduz, lurrera jausi nintzan. Ez dakit zenbat denbora emon neban, baina alako batean, Aitor, June eta Haizearen bultzakadak eta oiua iratzartu eusten:

– ¡Amama!, ¡amama! Zelako lokuluxka egin dozun gu jolasten egon garan bitartean, eta begira amama, indiaetara jolasteko luma eder pilo bat aurkitu dogu, kanpaldira eroan daikeguz?

– Bai maiteok baina joan gaitzean arin, berandu egin jaku eta –esan neutsen nik, Aitorrek samean eskegita eroan iparorratza ikusten neban bitartean.

–Baina amama, –esan eustan Junek,–Zergaitik dago emen ainbeste luma eta txoririk ez? Arratsalde osoan ez dogu ikusi ezta entzun ere.

–Ez dakit laztana, ni ere arrituta nago; arrituta eta kezkatuturik, esan neban nere baitan, berriki gertatutako ametsa, amets-gaiztoa edo biozkada gogoratzen neban bitartean.

Euskalerrria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (IX)

KARLISTADAKO GUDATEAREN ZERGAITIA.

1.713an Loraillaren 10ean Vn Felipek, emakumezkoak erregetzaren ondorego jarraipenetik kanpo izten eban Salikako legea agertu eban.

1.789an IVn Karlosek ezereztu eban Salikako lege ori, nai ta aldarrikatu barik geratu.

VIIIn Fernando lengo iru ezkontzatik ondorengo barik egonda, Napoleseko Maria Kristinagaz laugarrenez ezkondu zanean, aurdun geratu zan au.

Eta 1.830an Epaillaren 31n VIIIn Fernandok bere alaba IIIn Isabel izango zana sei illabete jaiio aurretik, bere aita IVn Karlosek 1.789an agertu eban legeagaz, 1.713an Vn Felipek ezarri eban Salikako legea ezereztuteko onartuta, emakumezkoai ortik aurrera baimena emon eutsen, erregetzazko aulkian ezarri zitezen.

Karlos Maria Isidro izan zan VIIIn Fernando bere anaiaren ondorengoa ia onen erregetzazko denbora guztian, arik eta VIIIn Fernandok lege ori aldarrikatuarde.

1.830ean Urrillaren 10ean jaiio zan IIIn Isabel.

1.832ko Iraillan VIIIn Fernando San Ildefonsoko eguras etxean oso gaisorik egon zanean, bizkor ibili ziran Karlos Maria Isidoren aldekoak Espainako agintaritza artzeko.

Eta nai ta uts egin arren, Kalomardetar Frantzizko Espainako ministruak Fernandoren eskutik lortu eban izenpetzea, Karlos bere anaiari izendatzen eban erregetzazko agiria.

1.832an Urrillaren 1ean baiña, Fernando ostera bizkortu zanean, Kalomardetar Frantzizko ministrua eta euren alde egon ziran agintariak jaurkintzatik kenduta, ezereztu eban sinatu ebana, eta gauzak ostera joan ziran Isabelen alde.

1.833ko Epaillan Karlos Maria Isidro, bere anaia VIIIn Fernando ez ebalu euki nagusitasunik, 1.713ko Loraillaren 10ean Vn Felipek ezarri eban *Ley Sàlica* ori ezereztuteko esaten eban, 1.789an euren aita IVn Karlosek ezereztu ebanean, aldarrikatu barik geratu zalako, eta bere loba IIIn Isabelen Asturiaseko printzea izatea ez ebalako on artzen, iges egin bear izan eban Portugalera.

1.833an Iraillaren 29an il zan VIIIn Fernando, eta Karlos Maria Isidro bere anaiak, IIIn Isabel bere lobaren Asturiaseko erregin gai izatea ez eban on artu, eta egun orreitan IIIn Isabel erregiña izendatuta, bere ama Borbon Bi Siziliako Maria Kristinak erregezko jaurkintza orreik ordezkatu egiezan gutxiago.

Eta Karlosek orduan, Abarkatar Joakin orokorrezko ministrua izendatuta, espainiar gudalozte eta gudal nagusiaren laguntza eskatu eban.

Gudal nagusien artean ez eban euki aipameneko laguntasunik, nai ta Portugaleko errege I Migelen onspena euki.

1.833an Urrillako illean, Espaina ta Euskalerrriaren Egoaldeko leku askotan agertu ziran Vn Karlos erregetzaren aldeko garrantzi gitxi euki eben matxintasunak, Bizkaia, Araba, Nafarroa eta Logroñon izan ezik. Balio ez ebena, Uri orreik luzaro karlistaren kontrolpean eukiteko.

Eta, 1.833an Urrillaren 6rarte ezin da esan borrokak edo karlistadako gudak asi ziranik, arik eta Errioxa aldeko Trizio errian, Ladron de Zegama gudal nagusiak Karlos Maria Isidro, Vn Karlosen izenarekin errege izendatuarte.

1.833an lenengo Karlistadako gudaren asiera:

Atal onetan, adierazgarriko gauzak baiño ez dodaz aipatuko, bestela lar luzeegi egingo jakuz idazlan onen kondairak.

1.833an Urrillaren 1ean eldu zan Euskalerrira VIIIn Fernando il zanaren barria, eta Donosti ta Iruñako Uri nagusiak geratu ziran II Isabelen alde, espainiar gudalozte indartsuak euki ebezelako gudaltegiratuta.

1.833an Urrillaren 3an, Gazteiz eta Bilbaoko Uriak gudu indar gitzi euki ebezelako Karlosen alde geratu

ziran, eta Orbe ta Eliotar Jose Maria Baldespinako markesak, Bilboko matxinatuak eta Aldundiko batzar kideak bideratu ebazanakaz, Mota zuzendaria eta Aldundiko Uhagon ordezkaiak baitu edo atxilotu ebazan.

Bilbo izan zan Vn Karlosen ikurra leen goraldubana.

1.833an Urrillaren 6an Errioxa aldeko Trizio errian Ladron de Zegamatar Santos gudal nagusiak, Karlos Maria Isidro izendatu eban errege, Vn Karlosen izenarekin.

Eta ori sortu zanean esan leike, gudari asiera emon jakola.

1.833an Azaroaren 14an Zumalakarregi, Nafarroako karlistaren gudal nagusi izendatu eben, baldintza onen eskaera bidez: “*Nafarroako erregetzaren Foru ta Legeak zaindu egiazan*”.

1.833an Azaroaren 15ean Lizarran, Nafarroako erreñuaren jaurlaritzira irasita geratu zan.

1.833an Abenduaren 7an Etxarri Aranatzen, Bizkaia, Araba eta Gipuzkoako Aldundiak be onartu eben Zumalakarregitar Tomasen gudal nagusitasuna.

1.834an Urtarrillaren 27an, Kastañon gudal nagusiak, euskaldunak: “Gizatxarrak”lez⁽¹⁾ zelakotu ebazan.

(1) *Gizatxar* = *hombre malo, canalla, bribon.*

Zumalakarregik emendik aurrera, zaldun gudak edo sasi gudako guduxkak⁽²⁾, amaibakoak ugaritzen asi zan, Liberalaren gudalozteentzat oso galbidetsu edo arriskukoak ibilbideak biurtuz, eta ortik aurrera emon jakon asiera benetako borrokari.

1.834an espainiarrek, Zumalakarregiren aurka ezin ebelako ezer egin, ta ainbeste astiñaldi artuta bildur, Ingalaterra, Frantzia eta Portugalegaz egin eben laukoteko baltzu bidez laguntza eskatuz, Europako errege liberalaren aldetik laguntza aundiak artuko ebazan Euskalerrri ta Katalunia galtzeko bidean eukezalako.

Orregaitik ikusten da argi emen, Europaren arazo gogorra izan zala.

Europako liberalak, Berezko Errigizartearen gaiñetik mende eritzi orren buruz gaur lez, zelako batasunak lortzen ebezan argi ukusten ziralako.

1.834an Uztaillaren 12an Zumalakarregitar Tomasek Baztaneko Elizondon, Vn Karlosegaz batzartuta, Euskal Lege edo Foruak ziñeztuazo eutson, eta onek onartu eban Zumalakarregik eskatzen eutsona, Vn Karlosek Zumalakarregiri, bere gudaloztearen aintzindari⁽¹⁾ nagusi izendatuta.

(2) Sasi-guda edo guduxkak = guerra de guerrilas.

(1) Bere gudalozteen aintzindari nagusi = jefe supremo de los ejércitos karlistas. (2) Arrezizko sendokuntzak = fortificación de la ciudad.

1.835ean Bagillaren 8an espainiarren gobernuak, Frantzia ta Inglaterrari eskatu eutsen, egin eben egiunegaz arduratu zitezela, Euskalerrrian eurak bakarrik karlisten aurka, ezin ebalako ezer egin.

1.835ean Bagillaren 15ean Zumalakarregi Bilbo inguruan egonda, ikusi gura ebazan Mirasol kondeak Uriari egin eutsozan arresizko sendokuntzak⁽²⁾, eta Begoñako Eleiz Nagusiaren atzeldeko eskuñean dauan lenengo etxean bigarren solairura igonda, balkoitik begira egoala, Iturriagako orma baten ingurutik, berreun metruko bitarte egoan lekutik, belaun azpian tiro bategaz zauritu eben.

Bilbaoko gudari liberalak 800 edo 1.000 metru inguruko bitartea eukiko ebazan Zumalakarregi egoan lekuraiño, eta nai ta iñork jakin ez arren, baleiteke bere taldeko batek saldukeri bidez izatea tiro ori jaurtin eutsona.

1.835ean Bagillaren 17an, Zumalakarregi Zegamara joanda, Gerediaga, Gelos, Beloki, Hurgess inglesa sendagilleakaz, eta Telleriatar Franzizko “*Petrikillo*” esaten eutsoen sasi sendagilleagaitik sendatzeko ardurapean egon zan.

1.835ean Bagillaren 19an Inglaterrako jaurkintzak Espainako gorteari erantzuteko, Lanzy Ewanseri agindu eutson britaniako lejiño bat antolatu egian.

1.835ean Bagillaren 25ean il zan Zumalakarregitar Tomas, liberal gudal nagusien poztasun aundienagaz.

1.833-1.839ko LENENGO KARLISTADAREN AMAIERA.

1.835ean Bagillaren 25ean Zumalakarregi il zanetik, edestiaren aria ostera artuta.

Vn Karlosek Zumalakarregi il zanetik, Gonzalez ta Morenotar Bizente izendatu eban

Euskalerriko gudal buru nagusi lez.

1.835ean Uztaillaren 16an, Erriberriko merindadean Arga ibaiaren ezker aldean dauan

Mendigorriko erriaren Egoaldean, ararte ezagutu zan aundienetariko borroka egin zan.

Fernandez de Kordobatar Luis liberalaren agindupean egon ziran 36.000 gudariak, astindu gogorra

emonda, Gonzalez ta Morenotar Bizenteren 18.000 gudari karlistai, VII In Karlos bera be estukuntza aundiekin iges eginda.

Zumalakarregiren eriotzetik asi eta borroka onen ostetik geiago, Vn karlosen gudaloztea banatzen asita, Karlistak maldaberan asi ziran.

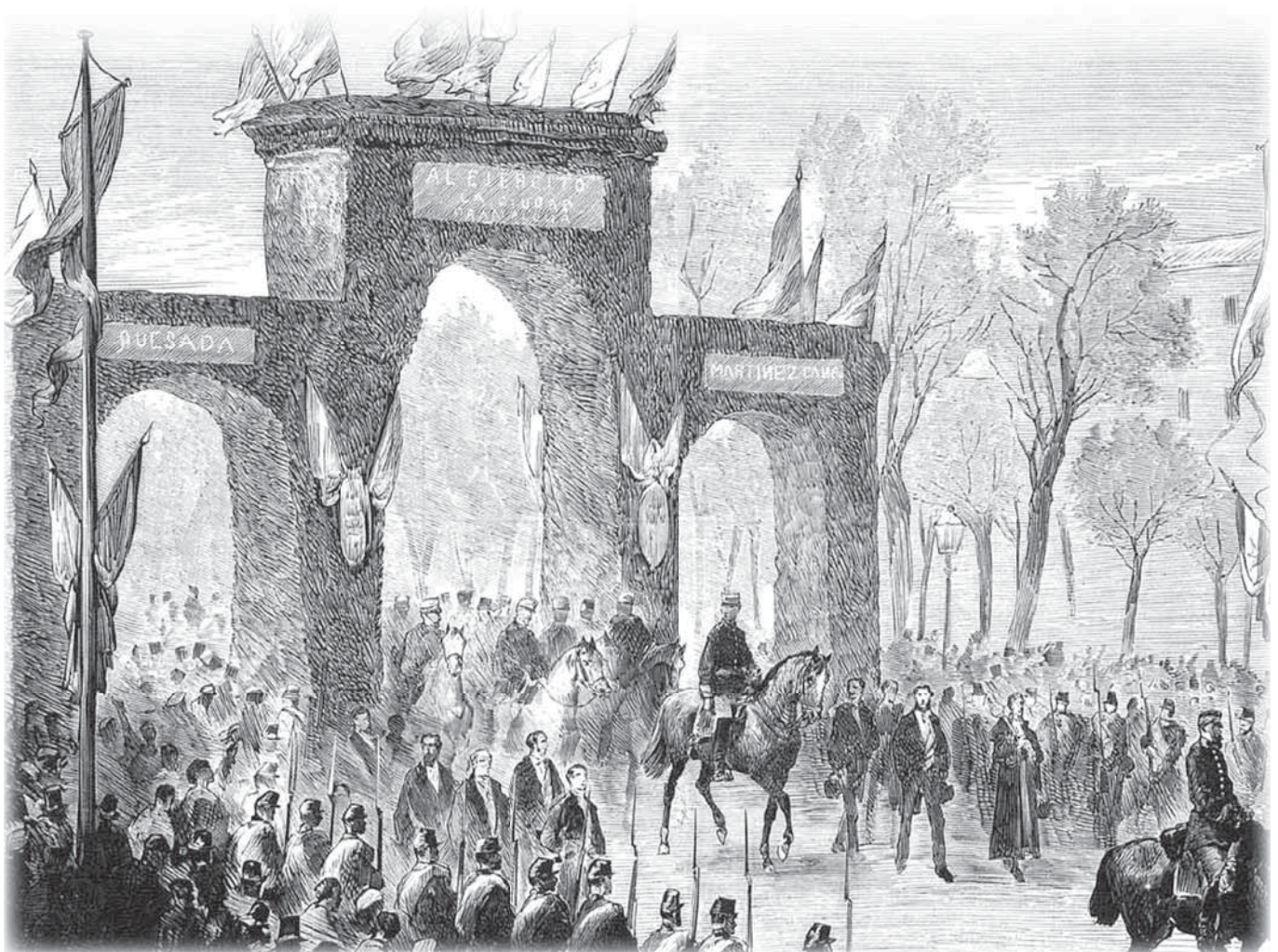
Karlosen gortekoe, Gonzalez ta Morenotar Bizente gura eben gudaloztearen agintari, eta gudariak, Eraso edo Maroto gudal nagusiak.

Eta Aurrerantzean, sortutako naste onen bidetik amaituko zan Euskal Foru Legearen borroka.

Bai ta edozein gauza guztiaren gaiñetik, Euskal lurrraren babesa eta Euskal gudariak euren lurretatik ez urtetea.

Ortik aurrera karlisten ekintzak beste Euskal arazo barik, euren espainiar erara aldatu ziran "*Antziñatar Alderdia*"ren izen barria artuta (*Comuniòn Tradicionalista*).

Eta Euskal gudarien biotzak nai ta guda gogorak emendik aurrera euki, galduta ibili ziran, areik eta 1.839an Dagonillaren 31ko ondamenara eldu arte.

1.836an Dagonillaren 13an Madrilleko eguras etxean sarjento gudariak matxinatuta egin ebezan alegiñagaitik, Maria Kristinak bildurrez, ostera aldarrikatzen dau 1.812an Kadizen ezarri zan konstituzioa.

Ekintza onegaz, Euskaldunen Aldudiko Foru agintaritzak ezereztu eta euren jaurgo barriaren konstituziozko legeak ezarri ebezan.

1.838ko urtean Marotok, oraindiño euki eban debekatuta itzultzea, baiña Gerge gudal nagusiaren utsegite ta gudaloztearen agintaritzan sortu ziran banaketaren bidetik, Vn Karlosek Marotori deitzea erabagi eban.

1.838an Loraillaren 21ean karlisten matxintasanak Oñate ta Andoainera zabaltzen dira, gudal alkarte ta gobernuko “*ojalateruen*” aurka.

Emen gauza bat argitu bear dogu, Vn Karlosen gobernuko gotzain eta ministruak, “*ojalateruek*” zirala esaten eutsenai, ez eutsen emoten garrantzi

aundirik, gudariak egiten eben lanari, euren eritzian JAINKOAK emongo eutsezelako guda orren garraipenak. Bai ?.

Maroto ta Esparterok, artu emon onak euki ebezan Amerikaren kolonizaziozko gudatan alkar ibili ziralako. Eta alde bietan salerosle ibiltzen zan Borgotako mandazai Etzaidetar Martin alde batetik, eta Bilboko ingles guda itsasontziren abialekuan egon ziran Hay eta Wilson gudal nagusien bitartez bestetik, asi ziran Maroto ta Esparteroren guda amaitzeko alkar izketak.

Iñok ez eban igarri Marotok erabilten eban azpiko joko ori, Karlosek gudaloztearen agintaritza emon eutson orduan, karlista gudalozteak ezin obeto era berritu ebazalako, gudariak len euki eben indar ta kementasunera aldatuta.

Muñagorrik bere bizi kondairan esan dogun lez, bigarren alegiñetan asiko zan emen.

Alperrik baiña, espainiarak bera baiño saltzaille obiagoa aurkeztu ebelako.

Espainiarrentzat, Abinareta izan zan benetako gizon saltzaillea, “*Forubako Bakea*” eskeintzen eutselako eurei, eta len bere azpi jokoa aipatu barik geratu dan lez, salatari onek Baionatik erabilten ebazan: *Donostiko Udaletxearen idazkari izan zan Alzatetar Lorentzo, Gipuzkoako lurraldean politikako buru Amilibiatar Eustasio, Ernaniko Alkate Goikoetxeatar Inazio, karlistaren lurraldean bizi zan Arizmenditar Mariano eta olako agintea euki eben judas edo saltzaillezko Euskal gizonak*, espainiarrai bere ixil jokoan judasen mezu orreik emoteko.

1.839ko urte onetan Maroto ariñago ez bazan asi, Isabelen gudal nagusiakaz asten da berba egiten.

1.839ko Urtarrillatik, Vn Karlos erregearen gudal-tegian Tejeiro gudal nagusiaren aldekoak ziranak, eta Maroto zaleen artean asten dira, gero ta biziago izango ziran eztabaidak, Marotoren alde egon ziranak Isabelen gudal nagusiekin alkar berba egitekoaren aldekoak ziralako.

1.839an Urtarrillaren 15ean Marotok, Vn Karlosen ondoan azpikari lez ipini eban Garzia ta Orejontar Jose bidez, Esparteroren bigarrenagaz berba egiten

dau, alkar izketa orreitan urrengo mezuaren antolakuntzak ezarrita.

Marotok ortik aurrera, Garzia ta Orejontar Jose bitartekoekin Esparterogaz, artu emon andi ta ugarriak eukiko ebazan.

1.839ko Otsailan Maroto beren gudalozteagaz Tolosara joan da, gudariak matxinatu zitezen alegiñetan ibili ziralakoan, Gartzia ta Sanztar Pablo gudal nagusia eta Ibañez idazkaria atxilotzeko agindua emon eban.

Uriz eta Karmona Lizarrara bialdu ebazan, Garzia ta beste gudal nagusiekaz alkartu zitezen eta matxintasunezko alegiñ orreik ez ba ziran geratzen, danak tiroz ilko ebazan keiñada egin eutsen.

1.839an Otsaillaren 14an, Maroto ta Esparterok antolatzen asi ziran 1.839ko egiunearen alkarrizketak.

1.839an Otsaillaren 17an Maroto Lizarran sartu zan bere gudalozteakaz eta gaba orretan, Garzia gudal karlista nagusia arrapau eban Lizarrako ate baten, apaiz jantzita iges egiten egoala.

1.839an Otsaillaren 18an Marotok, Garzia, Sanz, Gerge ta Yaniztar Juan Antonio, Karmona brigadiera eta Uriz intendentziako arduradun karlista gudal nagusiak, Esparterogaz bere izketaldi orre

aurkakoak ziralako eta gudalozteak beren aurka matxinatzen ibili ziralakoen aitzakiagaz, bostak tiroz ilteko agindua emon eban.

Marotok, Vn Karloseri bere maltzurrezko jokia ostonduteko, ez eutson esan ezer ilketa orreik egiten joan zala.

Bestela epaiketaren bidez bere azpikerizko joko ori jakin ebalako agirian geratuko zala, eta gudal nagusiak aske itxiz gain, bere lagun aundia zan Esparterogaz espainiarren alde saldukeriz ibili ziran egiten bakezko alegiñak utsean geratuta, bere bizia be dangilizka geratzen zalako.

Orregaitik eta Vn Karlosten bigunkeriaren aurrean jauntxu agertzen zalako, gudal nagusi orreik judazkeriz, ezereen epaiketa barik bialdu ebazan eriotzera.

1.839an Otsaillaren 18an Marotok, Lizarrako "PUY" Baselizaren orma osterera eroanda: Gerge, Garzia, Sanz, Uriz eta Karmona Karlosten gudal nagusiak tiroz il ebazan bostak.

Bertan dago burdiñezko oroipengarri bat euren omenez.

Eta Lizarrako illerrian, gudal nagusien arrillobian dagoz euren gorpuak obiratuta.

Arrillobi orreitan ereñoztatuko gurutz azpian ta liseko lora artean burni xafla bat dago Nafarroako antziñatar edo tradizio zaleak idatzita:

"Dios, Patria, Rey. A los Generales Carlistas Garcia, Sanz, Guergè, Carmona, Uriz, fusilados por el nefasto Maroto en este sitio, el 18 de Febrero de 1.839. Dedicán este piadoso recuerdo los tradicionalistas de Navarra. R.I. P."

1.839an Otsaillaren 20an Marotok eskutitz bat bialdu eutson Vn Karloseri, sortu ziran gertakizunak beren erara oartu egiezan.

1.839an Otsaillaren 21ean, Vn Karlosek, azpisuge edo saltzaille bat zala asarre salatuta, Maroto kendu eban bere agintaritzatik.

Maroto Baiña, egoeraren nausia zan eta Vn Karlos ez zan gauza izan Maroto bere lekutik kentzeko.

1.839an Otsaillaren 24an Karlosek, agindu baten bidez ostera izendatzen dau Maroto gudaloztearen guda nagusi lez, eta Zaratiegi ta Elio guda nagusiak askatu ondoren, Marotoren aurka egon ziran guda nagusiak Frantzira erbesteratu ebazan.

Ortik aurrera, zalantzak gogortzen asita.

1.839an Otsaillaren 25ean Maroto, Vn Karlosen aurrean aurkeztu zan, ilketaren gora bera ezer airtatu barik.

1.839an Epaillaren 3an Marotok, ostera salatzen dauz erbesteratuta egon ziran guda nagusiak, eta berak jakin ez arren, bertan be eukezan bere aurka asita egon ziranak.

Gertatu zan dan guztia, Marotoren maltzur eta saldukerizko jokoagaitik sortu zan.

1.839an Loraillaren 11n Karlistek, Bizkaian Karrantzako ibarrean eukezan aurkako mugatik alde egin eben.

1.839an Loraillaren 22an Marotok, antolaketak egiten asi zan, Frantziako gobernuek gudalozte bien artean artekaritzazko ardurak artu egiazan, eta onen erantzuna ez ebalako on artu, inglesen billa asi zan, eta Uztaillaren 20an Lord Hayekin lortu eban artekaritza ori.

Argi dago emendik aurrera eta bai ariñago be, ez zirala geiago borrokatu bear, Vn Karlosek bere gudalozteetan naita indar aundia eukela ikusita eta ainbeste urte borrokazko alegiñean ibili ondoren, zalantza aundiak euki ebalako bere barnean.

1.839an Bagillaren 28an Luis Felipek erregearen izenean, Soult Frantzez mariskala ipini eban artekari lez, Karlos eta bere emazte Beirako Dukea espainiar erregetzari ukatuta, eurak gura eben erbesteko etxe baten bizi zitezen, eta eurak uzte au ez ba eben onartzen, Espainako kondea ta Kabrera guda nagusiak sinatu egiezala erabagi oneik.

Beste txatal bat be euki eban agiri onek, Maria Kristina erbesteratuz, II In Isabelen alaba, VII In Karlosen seme nagusiagaz ezkondu espainiarren errege izan zitezen, eta Euskalerriko Foru Legeak 1.830n urte arte orduko euki ebazan jabetasunean beti lez itxi, gudari karlistai euren maillakin espainiar gudalozteetan lerrokatze almena emoten ebana.

Elkar izketa oneik eta gero aipatzen diranak, ez eben euki aurrerakuntzarik, Espartero eta espainiar gortekoak Euskalerraren menpetasun atzean ibili ziralako.

Eta eskubidearen egizko arrazoiaren aurka, saldukeri ta indar bidetik alan gertatu zan, indarkeriaren keiñuagaz eta guzur ta amarrukeri utsekin Esparterok, Euskalerrria menperatu ebalako.

Gaurko Euskaldunak, “gaiñean daukagun indarrezko guzur aundi ori da”, Europaren aurpegian egia aurkeztuta argitu ta garbitu bear doguna, Euskaldun lez bizi gura ba dogu.

1.839an Uztaillaren 20an Marotok, Diego de Leon karlista guda nagusiak Ellioten ituna apurtu ebalakoan aitzakiarekin, Kantauriko itsas inguruak zaintzen ebazan Lord Hay itsas untziren kapitaiñagaz berba egiten dau, gudalozte bien artean Inglesaren bitartekoa billa ibili zalako.

1.839an Uztaillaren 20an Esparterok, Urkiolako San Antonio artzen dau, karlistai atzeratuazota.

1.839an Uztaillaren 29an sortu zan Espartero ta Lord Hayen arteko elkarrizketa, onek Marotoren adierazpenak Esparterori aurkeztuta.

Esparterok on artu ebazan Marotoren eskeintzak, baiña Esparterok espainiar jaurkintzan aurkeztu ta gero: “espainiarren gortekoak, Karlosen gudalozteak Isabelen ama Kristinaren aginpean geratzen ba ziran esaten dabela” erantzun da.

Alkarrizketa oiek, karlista gudarien belarrietara eldu ziran, eta Bera, Lezaka ta Urdaxen Marotoren aurka matxinatu ziran.

1.839an Dagonillaren 19an Vn Karlos bera be salduta, Maroto bere agintaritzan legeztu egiten dau.

1.839an Dagonillaren 22an Espartero Durangon sartzen da eta alkarrizketak azten dira alde bietako guda nagusien artean.

1.839an Dagonillaren 24an Maroto, liberalaren guda nagusi Zabalagaz alkartzen da, Esparterorekin berba egin gura ebala ta, eta Marotok bere guda nagusiekaz berba eginda Vn Karloseri esan eutson zelako asmoak euki ebazan.

1.839an Dagonillaren 25ean, Elgetan erri agintari eta gudal nagusiekaz egin zan batzarrean egon zan Vn Karlos, eta an inguruan egon ziran gudariak lenengo gazteleraz eta gero beste bateri aginduta euskerara itzultzeko berba egin ebanean, Marotok gudariak keiñua eginda, gudariak Maroto ta pakea asi ziran aldarrikatzen, eta Karlos laguntza barik ikusi zan ezkerro Lekunberrirantza iges egin eban.

1.839an Dagonillaren 26an Abadiñoko San Antolin baselizaren izketaldian euki eben lenengo ikuste (?) Maroto ta Esparterok.

Eta elkargoaren baldintzak idatzi ziranean, iñork ez eban siñatu gura Marotok baiño.

Agiri onen zentzuak, Foruen baieztatzea, ta Espainaren aberriko legeakaz adoztasunean etorten ba ziran: *“Sin perjuicio de la unidad constitucional de la monarquía”* esan gura eban.

1.839an Dagonillaren 27an izketaldiko arremanak apurtuta Marotok, parkamena eskatu eutson Vn Karloseri, eta gudaloztearen prestakuntza agindu eban kristino gudaloztearen aurka joateko.

De la Torretar Simonek baiña, Bizkaiko gudari taldearen gudal nagusiak ez eban onartu agindu ori, eta or erabagi zan gudaren amaiera.

1.839an Dagonillaren 28an Marotok, iñoren laguntza edo baimenikgabe de la Torretar Simon gudal nagusiarena izan ezik, ontzat artu eban Bergaran egingo zan elkargoa.

1.839an Dagonillaren 30ean Marotok, gudaren amaiera aldarrikatu eban.

1.839an Dagonillaren 31n Bergaran alkartzen dira Maroto ta Espartero, eta saldukerizko besarkada ondoren, Esparterori emon eutsoezan gaztelar bost batalloi, iru gipuzkoar eta Bizkaiko zortzi batalloi,

Espartero bere aldetik, Foruak zaindu edo eraberrituko ebala eskeintzagaz.

Baitzezko berba orrekaz, gure “*Foru Lege*” edo “*Lege Zarrak*” Espainako gortekoaren naikerizko borondatean geratu ziran eta Espartero bera izan zan lenengoa, bere espateagaz Foru Legearen bu-ruak moztuko ebazanak.

1.839an Iraillaren 3an Bizkaiko Aldundia, Elorri-on oraindiño zortzi batalloi egon ziralako euren izkilluak emon gura ezean, Durangora aldatu zan, Aretxabala gudal nagusiaz Foruaren gora beran berba egiteko,

1.839an Iraillaren 4an, Dalloko apaiza bere gudari-akaz Poblaziñoko errian errendatu edo etsaimendu zan, Bergarako egiune onartuta.

1.839an Iraillaren 10ean, Nafarroako Aldundiak aldarrikapen bat egiten dau, sasi gudan

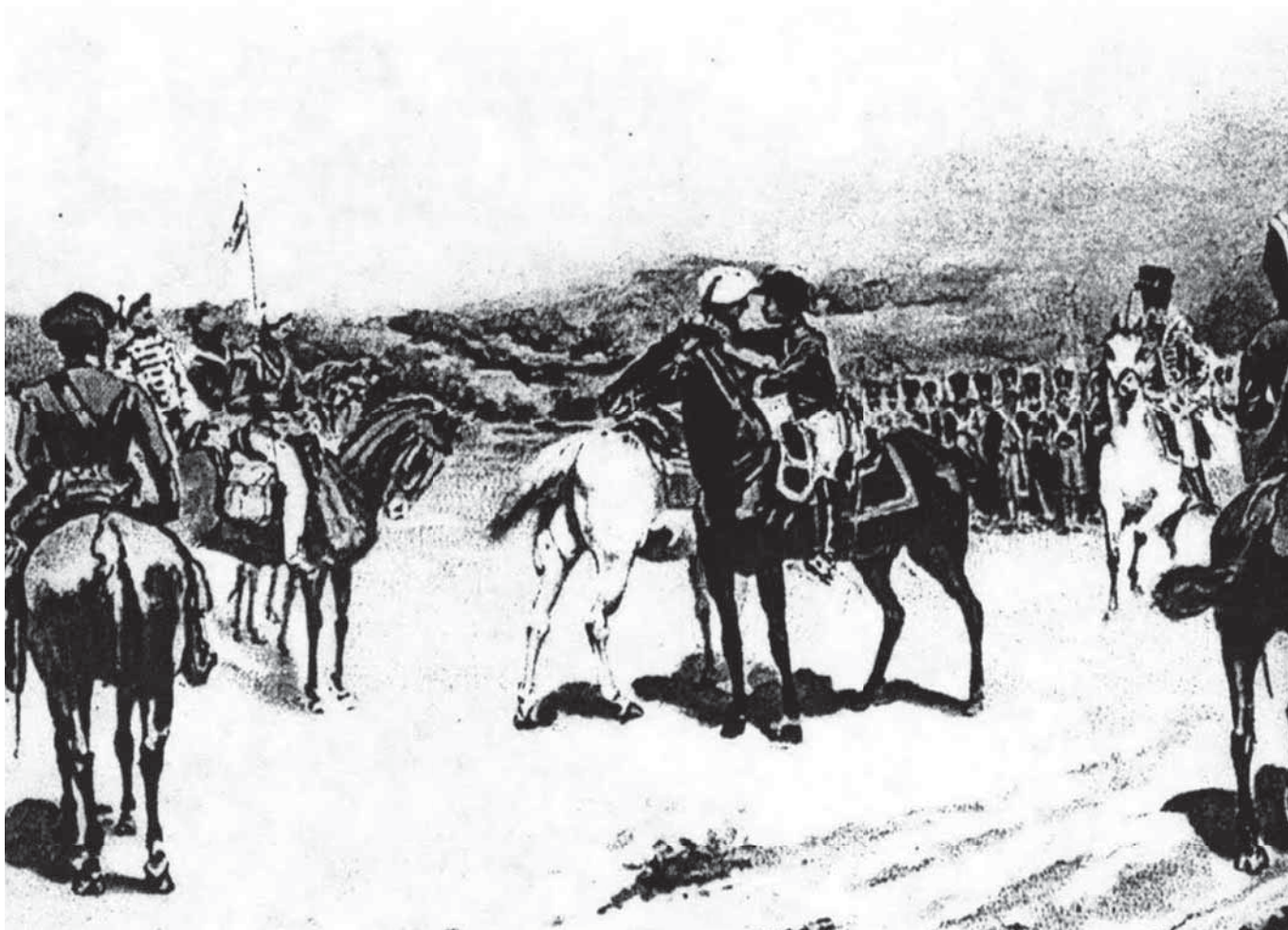
ibili ziran taldeak aienatu edo ezereztu zitezzen, garraitzaille gudal nagusi⁽¹⁾ “Garaipenaren Dukea”⁽²⁾, espainiarren jaurkintza eta askatasunaren Foruko lurraldean arteko ordezkioakaz, artekari lanetan ibili zalako, Foru Legeak euren legean babestu edo eraberritzeko.

1.839an Iraillaren 14an Vn Karlosek guzti au ikusita, borroka uztea erabagitzen dau, eta Dantxarineatik oraindiño leial eukezan Arabatar eta Napar gudarie-kin Auñamendiko mugatik Frantzira aldatu zan.

1.839an Iraillaren 25ean Araban, Bergarako egi-uneagaz babestuta, Gebararen gaztelua errendatu edo etsaimendu zanean, amaitu zan Euskalerrri ta karlistaren alde geratzen zan azkeneko zain tokia, Euskaldunak euren etxeetara joanda.

Atutxa'tar Paul

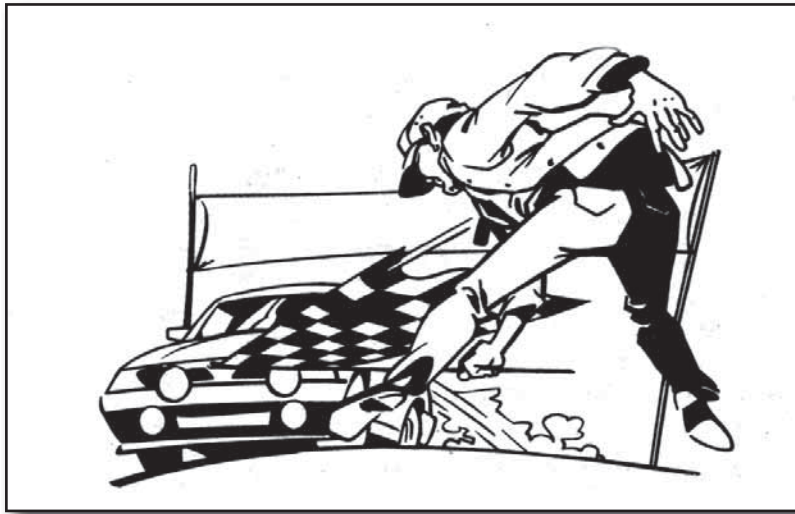
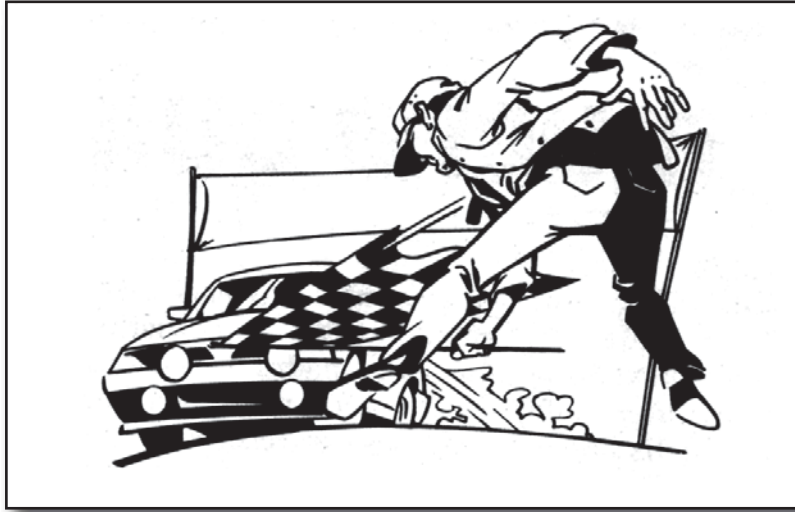
Zornotza'n 2.011'n Epailla'ren 29'an

(1) Garaitzaille gudal nagusi = invicto general. (2) Espartero.

Euskaldun barrientzat

Zazpi utsak

Ikasten

E u s k a l a s t e a

Bilbao
UDALA
AYUNTAMIENTO

Urte guztietan lez, aurten be Euskerazaleak Alkartean ospatuko da.

2011-11-21.- PABLO ATUTXA - II. KARLISTADA

2011-11-22.- ERIKA URANGA - ARAGOI ETA EUSKERA

2011-11-23.- KLAUDIO BARROETA - BILBO KIROLAK

2011-11-24.- ANGEL LARREA - BIZKAIKO BASERRIAK

2011-11-25.- PABLO ATUTXA - II. ZATIA

ESKERRIK ASKO ETORTZEAGAITIK

Tokia: Colon de Larreategi – 14 - 2ª esk.

Ordua: Zazpiretan

EUSKERAZALEAK

IPUIN SARIKETA

EUSKERAZALEAK ALKARTEAK, urte guztietan lez aurten be, ipuin sariaketa iragarten dau, oiñarri-arauak oneik dirala:

- Ipuinak euskeraz eta erriak erabilten dauan euskalkia erabilliaz idatziak izan bearco dabe eta idazkerea, EUSKERAZAINTZAK argitaratua eta ZER aldizkarian erabilten dana.
- Ipuinak asmatuikoak edo errian batuak izango dira, ez idatzita dagozanak edo itzulpenak.
- Luzeera iru orrialdetik lau orrialdera, idazkiñez idatzita eta bitarte bi dirala. Saria irabazten dabenak ZER-en argitaratuko dira. Saririk irabazten ez dabenak be bai ipuiñaren barrenean idazleak baimena emoten dauanean.
- Azillaren azkenerako EUSKERAZALEAK ALKARTEAREN etxean (Bilbaoko Colon de Larreategi, 14, 2ª eskoia) egon bear dabe. Abenduaren azkenerako emongo da maikoen erabagia eta Zer-en agertuko da, Urterillan.
- Sariak bost izango dira:

1. ^a	300 euro	4. ^a	120 euro
2. ^a	240 euro	5. ^a	60 euro
3. ^a	180 euro		
- Ipuinak izen ordeagaz bialdu eta karta-azal txiki baten barruan izen-ordea ta izena.
- Epea azillaren azkenera arte.
- **Mesedez bialdu CD edo disketea**

EUSKERAZALEAK

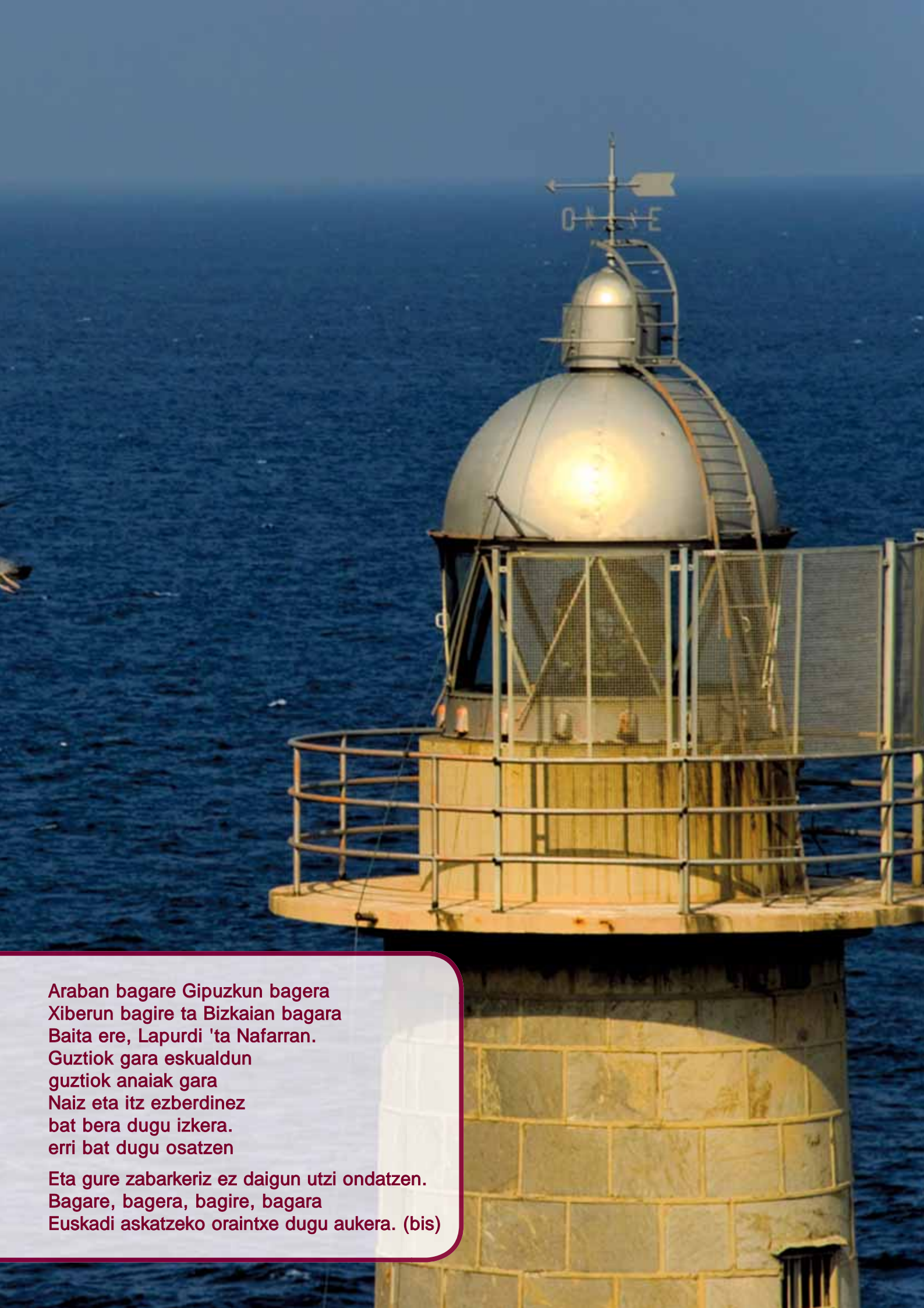
ARPIDETZAKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:

..... tar .....
..... kalean (auzoan)..... zenbakian
..... errian, ... errialdean (probintzian)

Arpidetza ordaintzeko ..... diru-etxera (bankura) bialdu ordain-txartela,
an daukadan   zenbakidun diru-kontura.

ZABALDU DAGIZUN "ZER". Arpidedun bakoitxak billatu begi beste bat!

Araban bagare Gipuzkun bagera
Xiberun bagire ta Bizkaian bagara
Baita ere, Lapurdi 'ta Nafarran.
Guztiok gara eskualdun
guztiok anaiak gara
Naiz eta itz ezberdinez
bat bera dugu izkera.
erri bat dugu osatzen

Eta gure zabarkeriz ez daigun utzi ondatzen.
Bagare, bagera, bagire, bagara
Euskadi askatzeko oraintxe dugu aukera. (bis)